

Zbigniew Witczak
Uniwersytet Opolski

STAN BADAŃ NAD KLASZTREM KANONIKÓW REGULARNYCH W ŻAGANIU W ŚREDNIOWIECZU

Genezy idei ruchu kanoników regularnych można doszukać się już na przełomie IV/V wieku¹, a w roku 533 w dokumentach z synodu w Clermont można zauważyć, że kanonicy i ich sposób organizacji życia duchowego zostali w kościele wyraźnie odróżnieni². Reforma gregoriańska i zmiany, jakie dokonywały się w Kościele w XI i XII wieku to czas ekspansji idei ruchu kanonickiego³. Było to zjawisko tak silne, że w opinii Karla Bosla wiek XII można nazwać wiekiem kanoników regularnych⁴. Reguła św. Augustyna⁵, którą się kierowali oraz duchowość średniowiecznego kanonikatu regularnego⁶ zostały w historiografii bardzo dobrze opracowane. Jedną z kongregacji, która dzięki organizacji, w jakiej funkcjonowała, znalazła swoich entuzjastów

¹ K. Łatak, *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzy w Krakowie do końca XVI wieku*, Elk 1999, s. 15-18.

² C. Egger, *Canonici regolari*, [w:] *Dizionario Enciclopedico dei Religiosi e degli Istituti Secolari*, t. 2, Roma 1988, s. 47; J. Kłoczowski, *Wspólnoty chrześcijańskie. Grupy życia wspólnego w chrześcijaństwie zachodnim od starożytności do XV wieku*, Kraków 1964, s. 91; J. Kłoczowski, *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, Poznań 2003.

³ K. Bosl, *Regularkanoniker (Augustinerchorherren) und Seelsorge in Kirche und Gesellschaft des europäischen 12. Jahrhundert*, München 1979. Tam dalsza literatura na temat zmian w XI i XII w.

⁴ *Idem*, *Das Jahrhundert der Augustinerchorherren*, [w:] *Historiographia Medevalis. Studien zur Geschichtsschreibung und Quellenkunde des Mittelalters. Festschrift für Franz – Josef Schmale zum 65. Geburtstag*, hrsg. von D. Berg, H.W. Goetz, Darmstadt 1988, s. 1-17.

⁵ *Reguła św. Augustyna*, tłum. M. Starowieyski, [w:] *Starożytne reguły zakonne*, oprac. M. Starowieyski, (PSP 26), Warszawa 1980, s. 73-102; A. Zumkeller, *Sens i duch reguły św. Augustyna*, tłum. K. Grelewicz, Kraków 1994; G. Lawless, *Przegląd monastycyzmu augustiańskiego i kilka sugestii co do dalszych badań*, [w:] *Duchowość starożytnego monastycyzmu*, red. M. Starowieyski, Kraków 1995, s. 61-86. Wszędzie tam dalsza literatura.

⁶ E. Van Ette, *Les Chanoines réguliers de Saint-Augustin*, Cholet 1953; A. Vauchez, *Duchowość średniowiecza*, tłum. H. Zaremska, Gdańsk 1996; H.D. Wojtyńska, *Duchowość Kanoników Regularnych*, „Saeculum Christianum” 1996, t. 3, z. 1, s. 123-130; K. Kaczmarek, *Przyczynek do badań nad duchowością środowisk zakonnych średniowiecznej Polski*, [w:] *Animarum cultura. Studia nad kulturą religijną na ziemiach polskich w średniowieczu*, t. 1, *Struktury kościelno-publiczne*, red. H. Manikowska, W. Brojer, Warszawa 2008, s. 381-405. Tam dalsza literatura.

na ziemiach Śląska i Polski, była kongregacja arrowezyjska⁷, do której należał także klasztor w Żaganii.

Problematykę początków kanoników regularnych w Polsce podejmowali m.in. Józef Augustyn Błachut⁸, Henryk Likowski⁹, Czesław Deptuła¹⁰, Józef Szymański¹¹, Zbigniew Jakubowski¹², Kazimierz Łatak¹³. Daleko jeszcze do tak dokładnego opracowania tego tematu, jak na przykład w przypadku zakonu cystersów¹⁴, jednak w ostatnim czasie można zauważyć wzrost zainteresowania tą tematyką.

Na terenie dzisiejszej Polski od XII wieku powstają kolejne prepozytury i opactwa, m.in. w Trzemesznie¹⁵, Czerwińsku¹⁶ – którego tematyką zajmował się zwłaszcza

⁷ O kongregacji arrowezyjskiej zob. m.in.: L. Milis, *Canonici regolari di Arrovaiese*, [w:] *Dizionario Enciclopedico dei Religiosi e degli Istituti Secolari*, t. 2, s. 63-70; *idem*, *Lordre des chanoines réguliers d'Arrouaise*, Bruges 1969.

⁸ J.A. Błachut, *Kanonicy Regularni Laterańscy w Polsce – czciciele Maryi*, [w:] *Księga Pamiątkowa Maryańska. Ku czci pięćdziesięciolecia ogłoszenia Dogmatu o Niepokalanem Poczęciu Najświętszej Maryi Panny*, t. 1, red. A. Wróblewski, Lwów-Warszawa 1905, s. 473-482.

⁹ H. Likowski, *Początki kanoników regularnych w Polsce*, „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” 1929, t. 3, z. 2, s. 30-31.

¹⁰ C. Deptuła, *O nowe spojrzenie na początki kanoników regularnych w Polsce*, „Sprawozdanie z czynności i posiedzeń naukowych oraz Kronika Towarzystwa Naukowego KUL” 1965, t. 14, s. 163-168.

¹¹ J. Szymański, *Kanonikat*, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich*, t. 2, cz. 2, red. W. Kowalenko, G. Labuda, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965, s. 365-369.

¹² Z. Jakubowski, *Augustiner-Chorherren in Polen*, Klosterneuburg 1973; *idem*, *Zakon kanoników regularnych św. Augustyna w Polsce. Szkic historyczno-biograficzny*, Rzym 1973; *Kanonicy regularni laterańscy w Polsce. Studia z dziejów kongregacji krakowskiej XV-XIX wieku*, red. Z. Jakubowski, Kraków 1975.

¹³ K. Łatak *Początki ruchu kanonickiego na ziemiach polskich*, [w:] *Lux Veritatis. Miscellanea scientifica In honorem Beatissimi Patris Ioannis Pauli*, red. S. Strękowski, Elk 1999, s. 231-239; *idem*, *Kanonicy regularni w dawnej i współczesnej Polsce*, [w:] *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*, red. K. Łatak, I. Makarczykowa, Kraków 2008, s. 17-38.

¹⁴ Zob. *Monasticon Cisterciense Poloniae*, t. 1-2, red. M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, Poznań 1999. Tam dalsza literatura.

¹⁵ B. Kürbis, *O początkach kanonii w Trzemesznie*, [w:] *Europa – Słowiańszczyzna – Polska. Studia ku czci profesora Kazimierza Tymienieckiego*, red. C. Łuczak, Poznań 1970, s. 327-343; J. Chudziakowa, *Klasztor w Trzemesznie w świetle najnowszych badań*, [w:] *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski: materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej w Dąbrowie Niemodlińskiej w dniach 4-6 XI 1993 przez Instytut Historii WSP w Opolu i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Opole 1995, s. 365-372; D. Karczewski, *Starania prepozytów trzemeszańskich o tytuł opata. Przejaw ambicji czy potrzeba społeczna?*, [w:] *Klasztor w społeczeństwie średniowiecznym i nowożytnym*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Opole-Wrocław 1996, s. 513-517; M. Brust, *Procesy urbanizacyjne w dobrach kanoników regularnych w Trzemesznie do końca XIV wieku*, [w:] *Docendo Discimus. Studia historyczne ofiarowane Profesorowi Zbigniewowi Wielgoszowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. K. Kaczmarek, J. Nikodem, Poznań 2000, s. 201-217; H.P. Doroszewski, *Uposażenie i działalność gospodarza klasztoru kanoników regularnych w Trzemesznie do początku XVI wieku*, Olsztyn 2013.

¹⁶ A. Bachulski, *Założenie klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu dwudziestopięcioletniej działalności naukowej prof. Marcelgo Handelsmana*, red.

Marek Stawski¹⁷, w Kłodzku – w przypadku tego ostatniego klasztoru na szczególną uwagę zasługują prace Leokadii Matusik¹⁸ i Wojciecha Mrozowicza¹⁹. Z kłodzkiej prepozytury wywodzi się najlepiej na chwilę obecną poznany klasztor kanoników regularnych w Polsce, czyli klasztor Bożego Ciała w Krakowie. Wiele miejsca tej placówce w swoich pracach poświęcił Kazimierz Łatak CRL²⁰.

Także na Śląsku ruch kanoników regularnych posiadał swoje placówki. W średniowieczu największym ich opactwem, leżącym na obecnych terenach Polski i związanym z kongregacją w Arrovaie, było opactwo NMP na Piasku we Wrocławiu. Jego po-

H. Bachulski, Warszawa 1929, s. 51-76; J. Kiwiliszko, *Średniowieczna biblioteka klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku. Analiza zawartości treściowej*, „Roczniki Biblioteki Narodowej”, t. 23-24, 1991, s. 229-254; A. Radziwiński, *Związki klasztoru czerwińskiego i kanoników regularnych z instytucjami kościelnymi Płocka w średniowieczu*, „Roczniki Historyczne”, t. 62, 1996, s. 113-124; *Dzieje klasztoru w Czerwińsku*, red. E. Olbromski, Lublin 1997; H. Folwarski, *Poczet opatów klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku*, „Nasza Przeszłość”, t. 6, 1997, s. 1-17; W. Graczyk, *Opaci kanoników regularnych z Czerwińska w kapitule kolegiaty św. Michała w Płocku*, [w:] *Przemijanie i trwanie*, s. 129 – 138; *idem*, *Kontakty klasztoru Kanoników Regularnych Laterańskich z opactwem w Czerwińsku nad Wisłą*, [w:] *Klasztor Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie w okresie przedtrydenckim. Ludzie – wydarzenia – budowle – kultura*, red. K. Łatak, Łomianki 2012, s. 401-406.

¹⁷ Zob. zwłaszcza M. Stawski, *Pragmatyczna działalność skryptorium klasztorowego w Czerwińsku w średniowieczu*, [w:] *Piśmiennictwo pragmatyczne w Polsce do końca XVIII wieku na tle powszechnym*, red. J. Gancewski, A. Wałkowski, Olsztyn 2006, s. 168-189; *idem*, *Opactwo czerwińskie w średniowieczu. Opactwo kanoników regularnych w Czerwińsku w średniowieczu*, Warszawa 2007; *idem*, *Klasztor w Czerwińsku miejsce spotkań teologii z historią*, „Echa Przeszłości” 2007, t. 8, s. 67-89. Wszędzie tam dalsza literatura.

¹⁸ L. Matusik, *Kontakty kanoników regularnych w Kłodzku z klasztorem św. Doroty w Wiedniu w XV wieku*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” (dalej: Sobótka) 1964, t. 19, z. 1/2, s. 66-77; *eadem*, *Niektóre aspekty dziejów klasztoru kanoników regularnych w Kłodzku a zagadnienie „Psalterza Floriańskiego”*, Sobótka 1965, t. 20, z. 3, s. 277-317; *eadem*, *Michał Czacheritz z Nysy na tle kultury kanoników regularnych XV wieku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 1969, t. 70, 14, s. 83-127.

¹⁹ W. Mrozowicz, *Difficilis restitutio disciplinae. Die Reform des inneren Lebens im Kloster der Regulierten Chorherren (Augustiner) in Glatz im 15. Jahrhundert*, [w:] *La vie quotidienne des moines et chanoines réguliers au Moyen Âge et temps modern. Actes du Premier Colloque International du L.A.R.H.C.O.R. Wrocław-Książ, 30 novembre-4 décembre 1994*, red. M. Derwich, Wrocław 1995, s. 287-300; *idem*, *Szkoła klasztoru kanoników regularnych – augustianów w Kłodzku w średniowieczu*, [w:] *Klasztor w kulturze średniowiecznej*, s. 63-81; *idem*, „*lam miserrime mortuus*”. *O samobójczej śmierci brata Ernesta w klasztorze kanoników regularnych (augustianów) w Kłodzku (1456)*, [w:] *Śmierć w dawnej Europie. Zbiór studiów*, red. M. Derwich, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 1997, t. 129, s. 149-160; *idem*, *Konwent kłodzki i jego kultura w XV wieku w świetle własnej kroniki*, [w:] *Święty Stanisław Kazimierczyk CRL (1433-1489) postawa-środowisko-kultura-dziedzictwo*, red. K. Łatak, Kraków 2010, s. 250-262; *idem*, *Kontakty krakowskiego klasztoru Kanoników Regularnych Laterańskich z ośrodkiem macierzystym w Kłodzku*, [w:] *Klasztor Bożego Ciała...*, s. 389-399.

²⁰ K. Łatak, *Kanonicy regularni laterańscy*; *idem*, *Kongregacja krakowska kanoników regularnych laterańskich na przestrzeni dziejów*, Kraków 2002; *idem*, *Poczet rządców opactwa Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie*, Kraków 2005; *idem*, S. Nalbach, *Ze studiów nad kulturą umysłową kanoników regularnych krakowskiej prepozytury Bożego Ciała w XV i XVI wieku*, Kraków 2009. Wszędzie tam dalsza literatura dotycząca opactwa Bożego Ciała w Krakowie.

czątki były związane z górą Ślężą²¹, skąd kanonicy zostali przeniesieni do Wrocławia. Klasztorem tym w swoich badaniach zajmowała się m.in. Anna Pobóg-Lenartowicz²².

Kanonicy z Żagania, zanim zostali tam relokowani w 1284 r., mieli swoją siedzibę w Nowogrodzie Bobrzańskim. Fundatorem był Henryk Brodaty, który na Śląsku prowadził prężną akcję kolonizacyjną, wykorzystując do tego często instytucje kościelne²³. Oprócz wątku gospodarczego jako powodu założenia klasztoru podawany jest także motyw religijny, co zaznaczają w swoich rozważaniach m.in. Anna Pobóg-Lenartowicz²⁴, Katarzyna Chmielewska²⁵, Aleksandra Filipek-Misiak²⁶.

Pierwotne uposażenie klasztoru nie było bogate, zwłaszcza na tle innych zakonów fundowanych przez tego księcia²⁷. Działalnością gospodarczą kanoników w Nowogrodzie Bobrzańskim zajmowali się na marginesie swoich prac m.in. Friedrich Schilling²⁸, Marian Kapłon²⁹, Mieczysław Kogut³⁰. Okresem przed translacją do

²¹ C. Deptuła, *Przyczynek do dziejów Ślęży i jej opactwa*, „Roczniki Humanistyczne” 1967, t. 15, z. 2, s. 17-35; L. Milis, *Les origines des abbayes de Ślęża et du Piasek a Wrocław*, „Roczniki Humanistyczne” 1971, t. 19, z. 2, s. 5-27; W. Korta, *W sprawie lokalizacji klasztoru ślężańskiego*, Sobótka 1981, t. 36, z. 1, s. 27-34; *idem*, *Uposażenie klasztoru kanoników regularnych na górze Ślęży*, „Zapiski Historyczne Poświęcone Historii Pomorza i Krajów Bałtyckich” 1985, nr 3, (50), s. 51-67 (471-487); *idem*, *Tajemnice góry Ślęży*, Katowice 1988; M. Cetwiński, „*Chronica abbatum beatae Virginis in Arena*” o początkach klasztoru, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 1989, t. 76, s. 211-218; M. Kogut, *Ślężański klasztor*, „Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2005, t. 4, nr 2, s. 82-101.

²² A. Pobóg-Lenartowicz, *Uposażenie i działalność gospodarcza klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu do początku XVI wieku*, Opole 1994; *eadem*, *Kanonicy regularni na Śląsku. Życie konwentów w śląskich klasztorach kanoników regularnych w średniowieczu*, Opole 1999; *eadem*, *A czyni i były liczne i godne pamięci. Konwent klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu do początku XVI wieku*, Opole 2007. Wszędzie tam dalsza literatura dotycząca tego opactwa i jego prepozytur.

²³ B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 1975; P. Wiszewski, *Zakonnicy i dworzanie – tradycje fundacji klasztorów w średniowiecznym dziejopisarstwie śląskim (XIII-XV w.)*, [w:] *Origines mundi, gentium et civitatum*, red. S. Rosik, P. Wiszewski, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 2001, t. 153, s. 179-198; R. Stelmach, *Henryk I Brodaty jako fundator i donator klasztorów śląskich*, [w:] *Klasztor w państwie średniowiecznym i nowożytnym*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Wrocław-Opole-Warszawa 2005, s. 45-55; J. Mandziuk, *Dzieje kanoników regularnych św. Augustyna na Śląsku*, „Saeculum Christianum” 2007, t. 14, z. 2, s. 55-85.

²⁴ A. Pobóg-Lenartowicz, *Kanonicy regularni na Śląsku...*, s. 47; *eadem*, *Księżniczki śląskie wobec śląskich klasztorów kanoników regularnych*, [w:] *Klasztor w państwie średniowiecznym...*, s. 57-64.

²⁵ K. Chmielewska, *Klasztor i jego problemy w średniowiecznych śląskich i kłodzkich kronikach kanoników regularnych*, Częstochowa 2015, *passim*.

²⁶ A. Filipiak-Misiak, *W ogrodzie cnót, wad i grzechów. Problematyka cnót w wybranych średniowiecznych kronikach klasztornych na Śląsku i w Czechach*, Kraków 2016, s. 197-198.

²⁷ M. Kapłon, *Księżęta śląscy a klasztor kanoników regularnych w Żaganiu w latach 1217-1439*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 1970, t. 19, s. 134-135; *idem*, *Dzieje klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu do pocz. XV w.*, „Przegląd Lubuski” 1980, t. 9, nr 3, s. 31-39.

²⁸ F. Schilling, *Ursprung und Frühzeit des Deutschtums in Schlesien und im Lande Lebus*, Leipzig 1938.

²⁹ M. Kapłon, *Księżęta śląscy a klasztor kanoników...*, s. 133-136; *idem*, *Dzieje klasztoru kanoników...*, s. 31-39.

³⁰ M. Kogut, *Początki klasztoru Kanoników Regularnych w Nowogrodzie Bobrzańskim*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2008, t. 19, nr 1, s. 205-210.

Żagania zajmowali się także Arthur Heinrich³¹, Georg Steller³² i Heinrich Grüger³³, którzy w swoich pracach prezentowali losy prepozytury, a następnie od około 1261 r. opactwa w Nowogrodzie. F. Schilling sugerował, że pierwsi kanonicy w tej prepozyturze mieli wywodzić się z Halle (Saale), a pierwsi osiedleni tam bracia przybyli do Nowogrodu ze wsi Tzschetzchnow (obecnie Güldendorf, część Frankfurtu nad Odrą)³⁴. Dopiero w 1227 r., przy okazji przeniesienia zakonników do nowego kościoła, w dokumencie biskupa wrocławskiego Wawrzyńca odnajdujemy informację, że mają być w tej prepozyturze osadzani tylko kanonicy związani z kongregacją arrowezyjską, co może być dowodem na dwie osobne fundacje³⁵. Z kolei W. Schlesinger sugerował, że mogła być to kanonia samodzielna i niekoniecznie od początku regularna³⁶. Za tym, że kanonicy z Nowogrodu Bobrzańskiego od początku byli podlegli opactwu NMP na Piasku we Wrocławiu opowiadał się G. Steller³⁷. Kwestia przenosin z Nowogrodu do Żagania dokonana w 1284 r. była już kilkakrotnie analizowana (zob. m.in.: Wojciech Mrozowicz³⁸, Anna Pobóg-Lenartowicz³⁹, Przemysław Wiszewski⁴⁰ czy Józef Mandziuk⁴¹).

Działalność gospodarcza i rozwój majątku klasztornego kanoników z Żagania w średniowieczu nie doczekały się oddzielnej, dogłębnej analizy. Temat ten był jedynie częściowo poruszany w pracach Mariana Kapłona⁴², Anny Pobóg-Lenartowicz⁴³, a ostatnio Katarzyny Chmielewskiej⁴⁴.

³¹ A. Heinrich, *Geschichtliche Nachrichten über Naumburg am Bober*, Sagan 1900.

³² G. Steller, *Die Anfänge des (Saganer) Augustinerstiftes in Naumburg am Bober (1217-1284)*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 1968, 26, cz. 1, s. 19-63; 1969, cz. 2, 27, s. 30-52.

³³ H. Grüger, *Schlesisches Klosterbuch Naumburg am Bober. Praepositura conventualis, dann Abtei, später Praepositura ruralis der Regulierten Augustiner-Chorherren*, „Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau” 1995-1996, 36-37, s. 25-36.

³⁴ F. Schilling, *Ursprung und Frühzeit...*, s. 263; zob. też: G. Steller, *Die Anfänge...*, s. 33 i n.

³⁵ A. Pobóg-Lenartowicz, *Kanonicy regularni na Śląsku...*, s. 46.

³⁶ W. Schlesinger, *Kirchengeschichte Sachsens im Mittelalter*, t. 1, Köln 1962, s. 234-234.

³⁷ G. Steller, *Die Anfänge...*, s. 33 i n.

³⁸ W. Mrozowicz, *Wokół przeniesienia klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna z Nowogrodu Bobrzańskiego do Żagania (w świetle nieznanego dokumentu z 20 IX 1284 r.)*, [w:] „*Memoriae amici et magistri*”. *Studia historyczne poświęcone pamięci Prof. Waclawa Korty (1919-1999)*, red. M. Derwich, W. Mrozowicz, R. Żerelik, Wrocław 2001, s. 101-108. Tam dalsza literatura.

³⁹ A. Pobóg-Lenartowicz, *Silvestres in moribus erant. O wyższości miasta nad wsią na przykładzie kanoników regularnych w Żaganiu*, [w:] *Człowiek, sacrum, środowisko. Miejsca kultury w średniowieczu, Spotkania bytomskie IV*, red. S. Moździoch, Wrocław 2000, s. 235-241.

⁴⁰ P. Wiszewski, *Zakonnicy i dworzenie...*, s. 179-198.

⁴¹ J. Mandziuk, *Dzieje kanoników regularnych...*, s. 65-67.

⁴² M. Kapłon, Kapłon, *Książęta śląscy a klasztor...*, s. 133-147; *idem*, *Dzieje klasztoru kanoników...*, s. 31-39.

⁴³ A. Pobóg-Lenartowicz, *Kanonicy regularni na Śląsku...*, s. 46-52; *eadem*, *Udział klasztorów w kolonizacji i osadnictwie Śląska w średniowieczu (na przykładzie kanoników regularnych)*, [w:] *Korzenie środkowoeuropejskiej i górnośląskiej kultury gospodarczej*, red. A. Barciak, Katowice 2003, s. 294-302.

⁴⁴ K. Chmielewska, *Klasztor i jego problemy...*, s. 109-187.

Brakuje opracowań dotyczących składu osobowego opactwa. Problem prozopografii klasztoru żagańskiego zasygnalizowała jedynie w swoim artykule Joanna Karczeńska⁴⁵. Pochodzenie, wykształcenie i życie członków konwentu z Żagania prezentowane było najczęściej fragmentarycznie na marginesie innych prac i dotyczyło głównie opatów (zob. Constance Proksch⁴⁶, Anna Pobóg-Lenartowicz⁴⁷, Aleksandra Filipek-Misiak⁴⁸). Jedynie osoba opata Ludolfa, twórcy kroniki klasztornej, zyskała szersze zainteresowanie wśród badaczy, do których należą m.in. Franz Machilek⁴⁹, Barbara Leszczyńska⁵⁰ i Wojciech Mrozowicz⁵¹.

Uwagę historyków zwróciło także życie wewnętrzne klasztoru, zwłaszcza kwestia liturgii, dzięki badaniom Franciszka Wolnika⁵². Zachowanie kanoników i przestrzeganie zasad obserwancji jest tematem, który był omawiany w pracach dotyczących reform prowadzonych w klasztorze przez zarządzających nim opatów⁵³.

Doskonałym źródłem informacji o reformach życia wewnętrznego w klasztorze w Żaganiu, a także cennym zabytkiem kultury dziejopisarstwa zakonnego jest *Catalogus abbatum Saganensium*⁵⁴. Inicjatorem i pierwszym autorem kroniki był wspomniany wcześniej opat Ludolf. Uwaga badaczy zajmujących się kroniką żagańską skupiała się

⁴⁵ J. Karczeńska, *Uwagi prozopograficzne nad składem klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu w połowie XV w.*, Sobótka 2003, t. 62, z. 3, s. 349-355.

⁴⁶ C. Proksch, *Klosterreform und Geschichtsschreibung im Spätmittelalter (Kollektive Einstellungen und sozialer Wandel im Mittelalter. Neue Folge 2)*, Köln 1994, *passim*.

⁴⁷ A. Pobóg-Lenartowicz, *Z badań nad studiami uniwersyteckimi śląskich kanoników regularnych w średniowieczu*, [w:] *Kultura edukacyjna na Górnym Śląsku*, red. A. Barciak, Katowice 2002, s. 248-262.

⁴⁸ A. Filipek-Misiak, *W ogrodzie cnót...*, s. 168-186.

⁴⁹ F. Machilek, *Ludolf von Einbeck, Abt von Sagan*, „Einbecker Jb” 1966, s. 104-107; *idem*, *Ludolf von Sagan und seine Stellung in der Auseinandersetzung um Konziliarismus und Hussitismus*, München 1967; *idem*, *Ludolf von Sagan*, [w:] *Die deutsche Literatur des Mittelalters, Verfassenlexicon*, Bd. 5, Berlin-New York 1985, s. 974-984.

⁵⁰ B. Leszczyńska, *W sprawie monografii Ludolfa z Żagania*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 1964, t. 8, s. 147-159.

⁵¹ W. Mrozowicz, *Ludolf of Żagań*, [w:] *The encyclopedia of the medieval chronicle*, t. 2: J-Z, red. G. Dunphy, Leiden-Boston 2010, s. 1049-1050.

⁵² F. Wolnik, *Liturgia Wielkiego Tygodnia w śląskich konwentach kanoników regularnych w średniowieczu*, „Rocznik Teologiczny Śląska Opolskiego” 2002, 22, s. 226-255; *idem*, *Piętnastowieczny kalendarz liturgiczny kanoników regularnych z Żagania*, [w:] *Crux Christi – spes nostra. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu biskupowi Janowi Kopcowi z okazji 60-lecia urodzin, 35-lecia prezbiteratu, 15-lecia sakry biskupiej i 25-lecia pracy naukowej*, red. K. Dola, N. Widok, Opole 2007, s. 339-356; *idem*, *Liturgia w konwentach śląskich kanoników regularnych w średniowieczu. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Przemijanie i trwanie...*, s. 585-630.

⁵³ Zob. m.in.: C. Proksch, *Klosterreform und Geschichtsschreibung...*, *passim*; A. Pobóg-Lenartowicz, *Próby reform w klasztorach kanoników regularnych w Polsce i na Śląsku w XV wieku*, [w:] *Przemijanie i trwanie...*, s. 433-449; A. Filipek-Misiak, *W ogrodzie cnót...*, *passim*; K. Chmielewska, *Klasztor i jego problemy...*, *passim*.

⁵⁴ *Catalogus abbatum Saganensium*, wyd. A.G. Stenzel, *Scriptores rerum Silesiacarum*, t. 1, Breslau 1835, s. 172-528.

głównie na prezentowanym w kronice ideale opata⁵⁵, wzorcowym wizerunku władcy⁵⁶, podejściu do gospodarowania majątkiem klasztorным według opata Ludolfa⁵⁷, stosunku kronikarzy do sytuacji społecznej wokół klasztoru⁵⁸ czy kobietach pojawiających się na kartach kroniki⁵⁹. Warto odnotowania jest, że poglądy Ludolfa na temat koncyliaryzmu widoczne także w innych jego dziełach, również zostały zasygnalizowane przez Johanna Loserth⁶⁰, Franza Bliemetzriedera⁶¹, Barbarę Leszczyńską⁶² i Jana Drabinę⁶³.

Obszar działalności kulturalnej oraz badania nad formacją intelektualną kanoników⁶⁴ z opactwa, oprócz analizy dzieł opata Ludolfa, był podejmowany także z perspektywy innych aspektów tego zagadnienia. Opracowaniem funkcjonowania biblioteki klasztornej zajął się Alfred Świerk⁶⁵. Rozważania na temat zbiorów biblio-

⁵⁵ A. Pobóg-Lenartowicz, *Ideal opata w śląskich średniowiecznych kronikach klasztoru kanoników regularnych*, [w:] *Człowiek i Kościół w dziejach. Księga pamiątkowa dedykowana ks. Prof. K. Doli okazji 65. rocznicy urodzin*, red. J. Kopiec, N. Widok, Opole 1999, s. 103-118; K. Chmielwska, *Klasztor i jego problemy...*, *passim*; A. Filipek-Misiak, *W ogrodzie cnót...*, *passim*.

⁵⁶ A. Barciak, *Luksemburgowie na tronie czeskim w opinii inicjatora „Katalogu opatów żagańskich” Ludolfa*, [w:] *Rycerze, wędrowcy, kacerze. Studia z historii średniowiecznej i wczesnonowożytnej Europy środkowej*, red. B. Wojciechowska, W. Kowalski, Kielce 2013, s. 65-71; A. Filipek, *Karol IV Luksemburski jako ideał władcy w świetle Catalogus abbatum Saganensium Ludolfa z Żagania*, „Historie – Otázky – Problémy” 2015, t. 7, z. 1, s. 76-89; A. Filipek-Misiak, *W ogrodzie cnót...*, s. 210-221.

⁵⁷ P. Wiszewski, *Miejsce gospodarki w świecie według Ludolfa z Żagania: (na marginesie „Katalogu opatów żagańskich”)*, [w:] *Korzenie środkowoeuropejskiej...*, s. 314-323.

⁵⁸ A. Barciak, *Świadomość przynależności Śląska do ziem Korony Królestwa Czech w śląskich źródłach narracyjnych z drugiej połowy XIV wieku*, [w:] *Częstochofskie Teki Historyczne*, t. 3, red. N. Morawiec, R. W. Szwed, M. Trąbski, Częstochowa 2012, s. 37-46.

⁵⁹ A. Pobóg-Lenartowicz, *Kobiety w „Katalogu opatów żagańskich”*, [w:] *Polska leży na Zachodzie. Studia z dziejów Polski i Europy dedykowane Pani Profesor Teresie Kulak*, red. W. Wrześniński, M. Masnyk, K. Kawalec, Toruń 2001, s. 606-615; A. Filipek-Misiak, *W ogrodzie cnót...*, *passim*.

⁶⁰ J. Loserth, *Der Tractatus de longo schismate des Abtes Ludolfs von Sagan*, „Archiv für österreichische Geschichte” 1880, 80, s. 402-551.

⁶¹ F. Bliemetzrieder, *Abt Ludolfs von Sagan Traktat „Soliloquium scismatis”*, „Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens” 1905, 26, s. 33-47, 226-238, 434-492.

⁶² B. Leszczyńska, *Krytyka duchowieństwa w pismach Ludolfa z Żagania*, Sobótka 1967, t. 22, z. 3, s. 291-303; *eadem*, *Koncyliaryzm Ludolfa z Żagania*, [w:] *Studia z dziejów kultury i ideologii ofiarowane E. Maleczyńskiej w 50. rocznicę pracy dydaktycznej i naukowej*, red. E. Heck, W. Korta, J. Leszczyński, Wrocław 1968, s. 154-163.

⁶³ J. Drabina, *Idee koncyliaryzmu na Śląsku. Wkład miejscowych środowisk w ich upowszechnienie*, Kraków 1984; *idem*, *Śląskie środowiska intelektualne wobec idei koncyliaryzmu*, „Euhemer – Przegląd Religioznawczy” 1986, t. 139, z. 1, s. 33-45.

⁶⁴ A. Pobóg-Lenartowicz, *Z badań nad studiami uniwersyteckimi śląskich kanoników regularnych w średniowieczu*, [w:] *Kultura edukacyjna na Górnym Śląsku*, red. A. Barciak, Katowice 2002, s. 248-262; *eadem*, *Formacja intelektualna śląskich kanoników regularnych w średniowieczu*, [w:] *Źródła kultury umysłowej w Europie Środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska*, red. A. Barciak, Katowice 2005, s. 180-195.

⁶⁵ A. Świerk, *Średniowieczna biblioteka klasztoru; idem*, *Śląskie biblioteki do początku XVI wieku*, [w:] *Studia z dziejów kultury i ideologii ofiarowane E. Maleczyńskiej w 50. rocznicę pracy dydaktycznej i naukowej*, red. E. Heck, W. Korta, J. Leszczyński, Wrocław 1968, s. 79-89.

teki opactwa dotyczących walki z husytyzmem podjął również Stanisław Solicki⁶⁶, a architektury wnętrza biblioteki Rafał Werszler⁶⁷. Alfred Świerk badał także temat funkcjonowania skryptorium klasztornego⁶⁸. Dobrze znamy zabudowania klasztorne na terenie Żagania, głównie dzięki pracom Stanisława Kowalskiego⁶⁹ i Małgorzaty Doroz-Turek⁷⁰. Opracowaniem architektury opactwa z czasów kiedy kanonicy rezydowali jeszcze w Nowogrodzie Bobrzańskim zajęli się m.in. Hans Lutsch⁷¹, Hermann Hoffmann⁷², Stanisław Kowalski⁷³ oraz Małgorzata Doroz-Turek⁷⁴.

Powstały prace dotyczące kontaktów klasztoru z jego otoczeniem – głównie miastem (G. Steller⁷⁵, Mariana Kapłona⁷⁶, Anny Pobóg-Lenartowicz⁷⁷, Katarzyny Chmielewskiej⁷⁸) oraz kontaktami z innymi klasztorami⁷⁹. Mogą być one jednak traktowane jako wstęp do dalszych i pełniejszych badań. Bardzo mało miejsca poświę-

⁶⁶ S. Solicki, *Problematyka husycka w średniowiecznych księgozbiorach śląskich*, [w:] *Polskie echa husytyzmu. Materiały z konferencji naukowej, Kłodzko 27-28 września 1996*, red. S. Bylina, R. Gładkiewicz, Warszawa 1999, s. 116-141.

⁶⁷ R. Werszler, *Architektura wnętrza biblioteki kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu na tle wydarzeń historycznych*, „Pro Libris” 2008, nr 3, s. 98-106.

⁶⁸ A. Świerk, *Schreibstube und Schreiber des Augustiner – Chorherren – Stiftes zu Sagan im Mitrelalter*, *Archiv für schlesische Kirchengeschichte*, 26, 1968, s. 124-140.

⁶⁹ S. Kowalski, *Klasztor w Żaganiu 1284-1810*, [w:] *Klasztor augustianów w Żaganiu. Zarys dziejów*, red. S. Kowalski, Żary 1999, s. 31-92.

⁷⁰ M. Doroz-Turek, *The former abbey of Canons Regular of St. Augustine in the context of the city of Żagań*, „Architecturs”, T. 32, 2002, z. 2, s. 60-68.

⁷¹ H. Lutsch, *Verzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien*, t. 3, Breslau 1891.

⁷² H. Hoffmann, *Die Katolischen Kirchen des Altkreises Sagan*, Breslau 1939.

⁷³ S. Kowalski, *Późnoromański kościół poaugustiański Najświętszej Marii Panny w Nowogrodzie Bobrzańskim*, [w:] *Klasztor augustianów w Żaganiu...*, s. 11-30.

⁷⁴ M. Doroz-Turek, *Średniowieczna architektura klasztorna kanoników regularnych św. Augustyna na Śląsku na przykładzie Nowogrodu Bobrzańskiego*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2011, 23/7-A, s. 487-506.

⁷⁵ G. Steller, *Kastellanei und Stadt Sagan*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens” 1938, 72, s. 136-160.

⁷⁶ M. Kapłon, *Księżęta śląscy a klasztor...*, s. 133-147.

⁷⁷ A. Pobóg-Lenartowicz, *Kanonicy regularni a miasto na przykładzie Żagania*, [w:] *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej w Turawie w dniach 6-8 V 1999 r. Przez Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Wrocław-Opole, 2000, s. 383-392; *eadem*, *Silvestres in moribus...*, s. 235-240.

⁷⁸ K. Chmielewska, *Bezpieczeństwo w klasztorze. Bóg gwarantem bezpieczeństwa zakonników*, [w:] *Si vis pacem, para bellum. Bezpieczeństwo i polityka Polski. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Tadeuszowi Dubickiemu*, red. R. Majzner, Częstochowa 2013, s. 1051-1060; *eadem*, *Klasztor i jego problemy...*, s. 267-344.

⁷⁹ A. Pobóg-Lenartowicz, *Kontakty klasztorów śląskich kanoników regularnych z klasztorami kanoników regularnych w Czechach i na Morawach w XIV-XV wieku*, [w:] *Korunní země v dějinách českého státu. IV. Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.-17. století*, red. L. Bobková, J. Konvičná, Praha 2009, s. 192-203; *eadem*, *Czesko-śląskie związki monastyczne (ze szczególnym uwzględnieniem zgromadzenia kanoników regularnych św. Augustyna)*, [w:] *Czeska historia Śląska. Ze szczególnym uwzględnieniem Oleśnicy i Księstwa Oleśnickiego*, red. W. Mrozowicz, Wrocław-Oleśnica 2017, s. 53-68; K. Chmielewska, *Klasztor i jego problemy...*, s. 304-344.

cono w literaturze działalności szpitalnej i charytatywnej kanoników regularnych w Żaganiu⁸⁰.

Dzieje klasztoru kanoników regularnych z Żagania nie zostały jeszcze zbadane z perspektywy wielu wątków. Prace, które do tej pory powstawały, bardzo często zajmowały tylko kilka stron lub obejmowały swą tematyką szerszy zasięg niż tylko żagańskich kanoników; byli oni jedynie elementem szerszej narracji⁸¹. Literatura jest mocno rozproszona, a część prac jest przestarzała i tematyka w nich podejmowana potrzebuje świeższego spojrzenia, zwłaszcza w oparciu na źródłach zgromadzonych we wrocławskich archiwach⁸².

Podsumowując stan badań nad klasztorem kanoników regularnych w Żaganiu w średniowieczu, można wyciągnąć kilka istotnych wniosków dla dalszych prac nad tym tematem. Dobrze zbadana jest biblioteka klasztorna oraz skryptorium. Badacze interesowali się i nadal interesują osobą najwybitniejszego opata klasztoru – Ludolfa i jego kroniką. Nie ma opracowania prozopografii klasztoru, poza krótkim artykułem oraz opisami wybranych opatów. Skład osobowy konwentu nadal jest więc tematem wymagającym zbadania. Zarysowano problemy życia wewnętrznego klasztoru, głównie dzięki badaniom prowadzonym nad reformami w klasztorach śląskich i kłodzkich kanoników. Także stosunki z władzą świecką oraz kościelną były już podejmowane w literaturze, jednak kanonicy z Żagania nie doczekali się osobnej monografii na ten temat. Brakuje także problemowego ujęcia uposażenia i działalności gospodarczej klasztoru. Najczęściej uwaga badaczy skupiała się na momencie fundacji klasztoru i tylko pobieżnie dotykano problemu dalszego rozwoju gospodarczego. Brakuje spojrzenia na dzieje klasztoru z szerszej perspektywy obejmującej wpływ procesów społecznych, gospodarczych, politycznych i kulturalnych, które oddziaływały na klasztor, ale także wpływu opactwa na otoczenie, w którym funkcjonowało.

Porównując stan badań nad klasztorem w Żaganiu do innych opactw i prepozytur kanonickich, zwłaszcza do opactwa NMP na Piasku we Wrocławiu czy Bożego Ciała w Krakowie, można łatwo zauważyć, że pozostało jeszcze wiele tematów, które potrzebują kompletniejszego lub nowszego spojrzenia. Wpływ klasztorów na życie społeczne, kulturalne i gospodarcze, nie tylko w średniowieczu, jest oczywisty. Opactwo w Żaganiu ze swoimi zabudowaniami, z których wiele możemy podziwiać do dzisiaj

⁸⁰ A. Pobóg-Lenartowicz, *Działalność charytatywna kanoników regularnych na Śląsku w średniowieczu*, [w:] *Curatores pauperum. Źródła i tradycje kultury charytatywnej Europy Środkowej*, red. A. Barciak, Katowice 2004, s. 105-113.

⁸¹ A. Pobóg-Lenartowicz, *Kanonicy regularni na Śląsku...*; K. Chmielewska, *Klasztor i jego problemy...*; A. Filipek, *W ogrodzie cnót...*

⁸² Zob. m.in. R. Stelmach, *Kopiarz klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu*, [w:] „*Memoriae amici et magistri*”. *Studia historyczne poświęcone pamięci Prof. Wacława Korty (1919-1999)*, red. M. Derwich, W. Mrozowicz, R. Żerelik, Wrocław 2001, s. 177-186; *idem, Dokumenty do dziejów kanoników (i kanoniczek) regularnych na Śląsku w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, [w:] *Przemijanie i trwanie...*, s. 491-514.

czy z bogatym inwentarzem dzieł literackich, które w nim powstały, jest pomnikiem historii i kultury. Swoim istnieniem i działalnością wchodziło w nieuchronne i liczne interakcje z szeroko rozumianym otoczeniem społecznym, wzajemnie na siebie wpływając i prowadząc do obustronnych zmian. Konwent żagański odcisnął swoje piętno na obszarze swojej działalności nie tylko pod postacią materialnych pozostałości. Wpływ kulturowy i społeczny kanoników na dzieje Żagania i całego Śląska są kolejnym dowodem na to, że warto przyjrzeć się szerzej historii opactwa z różnych perspektyw.

Bibliografia

- Bachulski A., *Założenie klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu dwudziestopięcioletniej działalności naukowej prof. Marcelęgo Handelsmana*, red. H. Bachulski, Warszawa 1929, s. 51-76.
- Barciak A., *Luksemburgowie na tronie czeskim w opinii inicjatora „Katalogu opatów żagańskich” Ludolfa*, [w:] *Rycerze, wędrowcy, kacerze. Studia z historii średniowiecznej i wczesnonowoczesnej Europy środkowej*, red. B. Wojciechowska, W. Kowalski, Kielce 2013, s. 65-71.
- Barciak A., *Świadomość przynależności Śląska do ziem Korony Królestwa Czech w śląskich źródłach narracyjnych z drugiej połowy XIV wieku*, [w:] *Częstochofskie Teki Historyczne*, t. 3, red. N. Morawiec, R. W. Szwed, M. Trąbski, Częstochowa 2012, s. 37-46.
- Blemetzrieder F., *Abt Ludolfs von Sagan Traktat „Soliloquium scismatis”*, „*Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens*” 1905, 26, s. 33-47, 226-238, 434-492.
- Błachut A.J., *Kanonicy Regularni Laterańscy w Polsce – czciciele Maryi*, [w:] *Księga Pamiątkowa Maryańska. Ku czci pięćdziesięciolecia ogłoszenia Dogmatu o Niepokalanem Poczciu Najświętszej Maryi Panny*, t. 1, red. A. Wróblewski, Lwów-Warszawa 1905, s. 473-482.
- Bosl K., *Das Jahrhundert der Augustinerchorherren*, [w:] *Historiographia Medieualis. Studien zur Geschichtsschreibung und Quellenkunde des Mittelalters. Festschrift für Franz – Josef Schmale zum 65. Geburtstag*, hrsg. von D. Berg, H.W. Goetz, Darmstadt 1988, s. 1-17.
- Bosl K., *Regularkanoniker (Augustinerchorherren) und Seelsorge in Kirche und Gesellschaft des europäischen 12. Jahrhundert*, München 1979.
- Brust M., *Procesy urbanizacyjne w dobrach kanoników regularnych w Trzemesznie do końca XIV wieku*, [w:] *Docendo Discimus. Studia historyczne ofiarowane Profesorowi Zbigniewowi Wielgoszowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. K. Kaczmarek, J. Nikodem, Poznań 2000, s. 201-217.
- Catalogus abbatum Saganensium*, wyd. A.G. Stenzel, *Scriptores rerum Silesiacarum*, t. 1, Breslau 1835, s. 172-528.
- Cetwiński M., „*Chronica abbatum beatae Virginis in Arena*” o początkach klasztoru, „*Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia*” 1989, t. 76, s. 211-218.
- Chmielewska K., *Bezpieczeństwo w klasztorze. Bóg gwarantem bezpieczeństwa zakonników*, [w:] *Si vis pacem, para bellum. Bezpieczeństwo i polityka Polski. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Tadeuszowi Dubickiemu*, red. R. Majzner, Częstochowa 2013, s. 1051-1060.
- Chmielewska K., *Klasztor i jego problemy w średniowiecznych śląskich i kłódzkich kronikach kanoników regularnych*, Częstochowa 2015.
- Chudziakowa J., *Klasztor w Trzemesznie w świetle najnowszych badań*, [w:] *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski: materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej w Dąbrowie Niemodlińskiej w dniach 4-6 XI 1993 przez Instytut Historii WSP w Opolu i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Opole 1995, s. 365-372.

- Deptuła C., *O nowe spojrzenie na początki kanoników regularnych w Polsce*, „Sprawozdanie z czynności i posiedzeń naukowych oraz Kronika Towarzystwa Naukowego KUL” 1965, t. 14, 163-168.
- Deptuła C., *Przyczynek do dziejów Śleży i jej opactwa*, „Roczniki Humanistyczne” 1967, t. 15, z. 2, s. 17-35.
- Doroszewski H.P., *Uposażenie i działalność gospodarza klasztoru kanoników regularnych w Trzemesznie do początku XVI wieku*, Olsztyn 2013.
- Doroz-Turek M., *Średniowieczna architektura klasztorna kanoników regularnych św. Augustyna na Śląsku na przykładzie Nowogrodu Bobrzańskiego*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2011, 23/7-A, s. 487-506.
- Doroz-Turek M., *The former abbey of Canons Regular of St. Augustine in the context of the city of Żagań*, „Architecturs” 2002, t. 32, z. 2, s. 60-68.
- Drabina J., *Idee koncyliaryzmu na Śląsku. Wkład miejscowych środowisk w ich upowszechnienie*, Kraków 1984.
- Drabina J., *Śląskie środowiska intelektualne wobec idei koncyliaryzmu*, „Euhemer – Przegląd Religioznawczy” 1986, 139, 1, s. 33-45.
- Dzieje klasztoru w Czerwińsku*, red. E. Olbromski, Lublin 1997.
- Egger C., *Canonici regolari*, [w:] *Dizionario Enciclopedico dei Religiosi e degli Istituti Secolari*, t. 2, Roma 1988.
- Filipek A., *Karol IV Luksemburski jako ideał władcy w świetle Catalogus abbatum Saganensium Ludolfa z Żagania*, „Historie – Otázky – Problémy” 2015, t. 7, z. 1, s. 76-89.
- Filipiak-Misiak A., *W ogrodzie cnót, wad i grzechów. Problematyka cnót w wybranych średniowiecznych kronikach klasztornych na Śląsku i w Czechach*, Kraków 2016.
- Folwarski H., *Poczet opatów klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku*, „Nasza Przeszołość” 1997, t. 6, s. 1-17.
- Graczyk W., *Kontakty klasztoru Kanoników Regularnych Laterańskich z opactwem w Czerwińsku nad Wisłą*, [w:] *Klasztor Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie w okresie przedtrydenckim. Ludzie – wydarzenia – budowle – kultura*, red. K. Łatak, Łomianki 2012, s. 401-406.
- Graczyk W., *Opaci kanoników regularnych w Czerwińska w kapitule kolegiaty św. Michała w Płocku*, [w:] *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*, red. K. Łatak, I. Makarczykowa, Kraków 2008, s. 129-138.
- Grüger H., *Schlesisches Klosterbuch Naumburg am Bober. Praepositura conventualis, dann Abtei, später Praepositura ruralis der Regulierten Augustiner – Chorherren*, „Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau” 1995-1996, 36-37, s. 25-36.
- Heinrich A., *Geschichtliche Nachrichten über Naumburg am Bober*, Sagan 1900.
- Hoffmann H., *Die Katolischen Kirchen des Altkreises Sagan*, Breslau 1939.
- Jakubowski Z., *Augustiner Chorherren in Polen, Klosterneuburg* 1973.
- Jakubowski Z., *Kanonicy regularni laterańscy w Polsce. Studia z dziejów kongregacji krakowskiej XV-XIX wieku*, red. Z. Jakubowski, Kraków 1975.
- Jakubowski Z., *Zakon kanoników regularnych św. Augustyna w Polsce. Szkic historyczno-biograficzny*, Rzym 1973.
- Kaczmarek K., *Przyczynek do badań nad duchowością środowisk zakonnych średniowiecznej Polski*, [w:] *Animarum cultura. Studia nad kulturą religijną na ziemiach polskich w średniowieczu. T. 1, Struktury kościelno-publiczne*, red. H. Manikowska, W. Brojer, Warszawa 2008, s. 381-405.
- Kapłon M., *Dzieje klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu do pocz. XV w.*, „Przegląd Lubuski” 1980, t. 9, nr 3, s. 31-39.
- Kapłon M., *Książęta śląscy a klasztor kanoników regularnych w Żaganiu w latach 1217-1439*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 1970, t. 19, s. 133-147.

- Karczevska J., *Uwagi prozopograficzne nad składem klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu w połowie XV w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2003, t. 62, z. 3, s. 349-355.
- Karczevska D., *Starania prepozytów trzemeszeńskich o tytuł opata. Przejaw ambicji czy potrzeba społeczna?*, [w:] *Klasztor w społeczeństwie średniowiecznym i nowożytnym*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Opole-Wrocław 1996, s. 513-517.
- Kiwiliszko J., *Średniowieczne biblioteka klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku. Analiza wartości treściowej*, „Roczniki Biblioteki Narodowej” 1991, t. 23-24, s. 229-254.
- Kłoczowski J., *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, Poznań 2003.
- Kłoczowski J., *Wspólnoty chrześcijańskie. Grupy życia wspólnego w chrześcijaństwie zachodnim od starożytności do XV w.*, Kraków 1964.
- Kogut M., *Początki klasztoru Kanoników Regularnych w Nowogrodzie Bobrzańskim*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2008, t. 19, nr 1, s. 205-210.
- Kogut M., *Ślązański klasztor*, „Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2005, R. 4, nr 2, s. 82-101.
- Korta W., *Tajemnice góry Ślęży*, Katowice 1988.
- Korta W., *Uposażenie klasztoru kanoników regularnych na górze Ślęży*, „Zapiski Historyczne Poświęcone Historii Pomorza i Krajów Bałtyckich” 1985, nr 3, (50), s. 51-67 (471-487).
- Korta W., *W sprawie lokalizacji klasztoru ślązańskiego*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1981, t. 36, z. 1, s. 27-34.
- Kowalski S., *Klasztor w Żaganiu 1284-1810*, [w:] *Klasztor augustianów w Żaganiu. Zarys dziejów*, red. S. Kowalski, Żary 1999, s. 31-92.
- Kowalski S., *Późnoromański kościół poaugustiański Najświętszej Marii Panny w Nowogrodzie Bobrzańskim*, [w:] *Klasztor augustianów w Żaganiu. Zarys dziejów*, red. S. Kowalski, Żary 1999, s. 11-30.
- Kürbis B., *O początkach kanonii w Trzemesznie*, [w:] *Europa – Słowiańszczyzna – Polska. Studia ku czci profesora Kazimierza Tymienieckiego*, red. C. Łuczak, Poznań 1970, s. 327-343.
- Lawless G., *Przegląd monastycyzmu augustiańskiego i kilka sugestii co do dalszych badań*, [w:] *Duchowość starożytnego monastycyzmu*, red. M. Starowieyski, Kraków 1995, s. 61-86.
- Leszczyńska B., *Koncyliaryzm Ludolfa z Żagania*, [w:] *Studia z dziejów kultury i ideologii ofiarowane E. Małczyńskiej w 50. rocznicę pracy dydaktycznej i naukowej*, red. E. Heck, W. Korta, J. Leszczyński, Wrocław 1968, s. 154-163.
- Leszczyńska B., *Krytyka duchowieństwa w pismach Ludolfa z Żagania*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1967, t. 22, z. 3, s. 291-303.
- Leszczyńska B., *W sprawie monografii Ludolfa z Żagania*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 1964, t. 8, s. 147-159.
- Likowski H., *Początki kanoników regularnych w Polsce*, „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” 1929, t. 3, z. 2, s. 30-31.
- Loserth J., *Der Tractatus de longevo schismate des Abtes Ludolfs von Sagan*, „Archiv für österreichische Geschichte” 1880, 80, s. 402-551.
- Lutsch H., *Verzeichniss der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien*, t. 3, Breslau 1891.
- Łatak K., *Początki ruchu kanonickiego na ziemiach polskich*, [w:] *Lux Veritatis. Miscellanea scientifica In honorem Beatissimi Patris Ioannis Pauli*, red. S. Strękowski, Ełk 1999, s. 231-239.
- Łatak K., *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu w Krakowie do końca XVI wieku*, Ełk 1999.
- Łatak K., *Kanonicy regularni w dawnej i współczesnej Polsce*, [w:] *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*, red. K. Łatak, I. Makarczykówna, Kraków 2008, s. 17-38.
- Łatak K., *Kongregacja krakowska kanoników regularnych laterańskich na przestrzeni dziejów*, Kraków 2002.

- Łatak K., *Poczet rządców opactwa Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie*, Kraków 2005.
- Łatak K., Nalbach S., *Ze studiów nad kulturą umysłową kanoników regularnych krakowskiej prepozytury Bożego Ciała w XV i XVI wieku*, Kraków 2009.
- Machilek F., *Ludolf von Einbeck, Abt von Sagan*, „Einbecker Jb” 1966, s. 104-107.
- Machilek F., *Ludolf von Sagan und seine Stellung in der Auseinandersetzung um Konziliarismus und Hussitismus*, München 1967.
- Machilek F., *Ludolf von Sagan*, [w:] *Die deutsche Literatur des Mittelalters, Verfassenlexicon*, Bd. 5, Berlin-New York 1985, s. 974-984.
- Mandziuk J., *Dzieje kanoników regularnych św. Augustyna na Śląsku*, „Saeculum Christia-num” 2007, t. 14, z. 2, s. 55-85.
- Matusik L., *Kontakty kanoników regularnych w Kłodzku z klasztorem św. Doroty w Wiedniu w XV wieku*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1964, t. 19, z. 1/2, s. 66-77.
- Matusik L., *Michał Czacheritz z Nysy na tle kultury kanoników regularnych XV wieku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 1969, t. 70, 14, s. 83-127.
- Matusik L., *Niektóre aspekty dziejów klasztoru kanoników regularnych w Kłodzku a zagadnienie „Psalterza Floriańskiego”*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1965, t. 20, z. 3, s. 277-317.
- Milis L., *Canonici regolari di Arrouaise*, [w:] *Dizionario Enciclopedico dei Religiosi e degli Istituti Secolari*, t. 2, Roma 1988, s. 63-70.
- Milis L., *L'ordre des chanoines réguliers d'Arrouaise*, Bruges 1969.
- Milis L., *Les origines des abbayes de Ślęza et du Piasek a Wrocław*, „Roczniki Humanistyczn” 1971, t. 19, z. 2, s. 5-27.
- Monasticon Cisterciense Poloniae*, t. 1-2, red. M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, Poznań 1999.
- Mrozowicz W., *Difficilis restitutio disciplinae. Die Reform des inneren Lebens im Kloster der Regulierten Chorherren (Augustiner) in Glatz im 15. Jahrhundert*, [w:] *La vie quotidienne des moines et chanoines réguliers au Moyen Âge et temps modern. Actes du Premier Colloque International du L.A.R.H.C.O.R. Wrocław-Książ, 30 novembre-4 décembre 1994*, red. M. Derwich, Wrocław 1995, s. 287-300.
- Mrozowicz W., *Kontakty krakowskiego klasztoru Kanoników Regularnych Laterańskich z ośrodkiem macierzystym w Kłodzku*, [w:] *Klasztor Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie w okresie przedtrydenckim. Ludzie – wydarzenia – budowle – kultura*, red. K. Łatak, Łomianki 2012, s. 389-399.
- Mrozowicz W., *Konwent kłodzki i jego kultura w XV wieku w świetle własnej kroniki*, [w:] *Święty Stanisław Kazimierczyk CRL (1433-1489) postawa-środowisko-kultura-dziedzictwo*, red. K. Łatak, Kraków 2010, s. 250-262.
- Mrozowicz W., *Lam miserrime mortuus. O samobójczej śmierci brata Ernesta w klasztorze kanoników regularnych (augustianów) w Kłodzku (1456)*, [w:] *Śmierć w dawnej Europie. Zbiór studiów*, red. M. Derwich, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1997, Historia 129, s. 149-160.
- Mrozowicz W., *Ludolf of Zagań*, [w:] *The encyclopedica of the medieval chronicle*, t. 2: J-Z, red. G. Dunphy, Leiden-Boston 2010, s. 1049-1050.
- Mrozowicz W., *Szkoła klasztoru kanoników regularnych – augustianów w Kłodzku w średniowieczu*, [w:] *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski: materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej w Dąbrowie Niemodlińskiej w dniach 4-6 XI 1993 przez Instytut Historii WSP w Opolu i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Opole 1995, s. 63-81.
- Mrozowicz W., *Wokół przeniesienia klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna z Nowogrodu Bobrzańskiego do Żagania (w świetle nieznanego dokumentu z 20 IX 1284 r.)*, [w:] „*Memoriae*

- amici et magistri*". *Studia historyczne poświęcone pamięci Prof. Wacława Korty (1919-1999)*, red. M. Derwich, W. Mrozowicz, R. Żerelik, Wrocław 2001, s. 101-108.
- Pobóg-Lenartowicz A., *A czyny i były liczne i godne pamięci. Konwent klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu do początku XVI wieku*, Opole 2007.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Czesko-śląskie związki monastyczne (ze szczególnym uwzględnieniem zgromadzenia kanoników regularnych św. Augustyna)*, [w:] *Czeska historia Śląska. Ze szczególnym uwzględnieniem Oleśnicy i Księstwa Oleśnickiego*, red. W. Mrozowicz, Wrocław-Oleśnica 2017, s. 53-68.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Formacja intelektualna śląskich kanoników regularnych w średniowieczu*, [w:] *Źródła kultury umysłowej w Europie środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska*, red. A. Barciak, Katowice 2005, s. 180-195.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Ideał opata w śląskich średniowiecznych kronikach klasztoru kanoników regularnych*, [w:] *Człowiek i Kościół w dziejach. Księga pamiątkowa dedykowana ks. Prof. K. Doli okazji 65. rocznicy urodzin*, red. J. Kopiec, N. Widok, Opole 1999, s. 103-118.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Kanonicy regularni a miasto na przykładzie Żagania*, [w:] *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej w Turawie w dniach 6-8 V 1999 r. Przez Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Wrocław-Opole, 2000, s. 383-392.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Kanonicy regularni na Śląsku. Życie konwentów w śląskich klasztorach kanoników regularnych w średniowieczu*, Opole 1999.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Kobiety w „Katalogu opatów żagańskich”*, [w:] *Polska leży na Zachodzie. Studia z dziejów Polski i Europy dedykowane Pani Profesor Teresie Kulak*, red. W. Wrzesiński, M. Masnyk, K. Kawalec, Toruń 2001, s. 606-615.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Kontakty klasztorów śląskich kanoników regularnych z klasztorami kanoników regularnych w Czechach i na Morawach w XIV-XV wieku*, [w:] *Korunní země v dějinách českého státu. IV. Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14. - 17. století*, red. L. Bobková, J. Konvičná, Praha 2009, s. 192-203.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Księżniczki śląskie wobec śląskich klasztorów kanoników regularnych*, [w:] *Klasztor w państwie średniowiecznym i nowożytnym*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Wrocław-Opole-Warszawa 2005, s. 57-64.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Próby reform w klasztorach kanoników regularnych w Polsce i na Śląsku w XV wieku*, [w:] *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*, red. K. Łatak, I. Makarczykowa, Kraków 2008, s. 433-449.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Silvestres in moribus erant. O wyższości miasta nad wsią na przykładzie kanoników regularnych w Żaganiu*, [w:] *Człowiek, sacrum, środowisko. Miejsca kultu w średniowieczu. Spotkania bytomskie IV*, red. S. Moździoch, Wrocław 2000, s. 235-241.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Udział klasztorów w kolonizacji i osadnictwie Śląska w średniowieczu (na przykładzie kanoników regularnych)*, [w:] *Korzenie środkowoeuropejskiej i górnośląskiej kultury gospodarczej*, red. A. Barciak, Katowice 2003, s. 294-302.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Uposażenie i działalność gospodarcza klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu do początku XVI wieku*, Opole 1994.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Z badań nad studiami uniwersyteckimi śląskich kanoników regularnych w średniowieczu*, [w:] *Kultura edukacyjna na Górnym Śląsku*, red. A. Barciak, Katowice 2002, s. 248-262.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Działalność charytatywna kanoników regularnych na Śląsku w średniowieczu*, [w:] *Curatores pauperum. Źródła i tradycje kultury charytatywnej Europy Środkowej*, red. A. Barciak, Katowice 2004, s. 105-113.

- Proksch C., *Klosterreform und Geschichtsschreibung im Spätmittelalter (Kollektive Einstellungen und sozialer Wandel im Mittelalter. Neue Folge 2)*, Köln 1994.
- Radziwiński A., *Związki klasztoru czerwińskiego i kanoników regularnych z instytucjami kościelnymi Płocka w średniowieczu*, „Roczniki Historyczne” 1996, t. 62, s. 113-124.
- Reguła św. Augustyna*, tłum. M. Starowieyski, [w:] *Starożytny reguły zakonne*, oprac. M. Starowieyski, Warszawa 1980, s. 73-102.
- Schiling F., *Ursprung und Frühzeit des Deutschtums in Schlesien und im Lande Lebus*, Leipzig 1938.
- Schlesinger W., *Kirchengeschichte Sachsens im Mittelalter*, t. 1, Köln 1962, s. 234-234.
- Solicki S., *Problematyka husycka w średniowiecznych księgozbiorach śląskich*, [w:] *Polskie echa husytyzmu. Materiały z konferencji naukowej, Kłodzko 27-28 września 1996*, red. S. Bylina, R. Gładkiewicz, Warszawa 1999, s. 116-141.
- Stawski M., *Klasztor w Czerwińsku miejsce spotkań teologii z historią*, „Echa Przeszłości” 2007, t. 8, s. 67-89.
- Stawski M., *Opactwo czerwińskie w średniowieczu. Opactwo kanoników regularnych w Czerwińsku w średniowieczu*, Warszawa 2007.
- Stawski M., *Pragmatyczna działalność skryptorium klasztorne w Czerwińsku w średniowieczu*, [w:] *Piśmiennictwo pragmatyczne w Polsce do końca XVIII wieku na tle powszechnym*, red. J. Gancewski, A. Wałkowski, Olsztyn 2006, s. 168-189.
- Steller G., *Die Anfänge des (Saganer) Augustinerstiftes in Naumburg am Bober (1217-1284)*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 1968, 26, cz. 1, s. 19-63; 1969, cz. 2, 27, s. 30-52.
- Steller G., *Kastellanei und Stadt Sagan*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens” 1938, 72, s. 136-160.
- Stelmach R., *Dokumenty do dziejów kanoników (i kanoniczek) regularnych na Śląsku w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, [w:] *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*, red. K. Łatak, I. Makarczykowa, Kraków 2008, s. 491-514.
- Stelmach R., *Henryk I Brodaty jako fundator i donator klasztorów śląskich*, [w:] *Klasztor w państwie średniowiecznym i nowożytnym*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Wrocław-Opole-Warszawa 2005, s. 45-55.
- Stelmach R., *Kopiarz klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu*, [w:] *„Memoriae amici et magistri”*. *Studia historyczne poświęcone pamięci Prof. Wacława Korty (1919-1999)*, red. M. Derwich, W. Mrozowicz, R. Żerelik, Wrocław 2001, s. 177-186.
- Szymański J., *Kanonikat*, [w:] *Słownik Starożytności Słowiańskich*, t. 2, cz. 2, red. W. Kowalenko, G. Labuda, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965, s. 365-369.
- Świerk A., *Schreibstube und Schreiber des Augustiner – Chorherren – Stiftes zu Sagan im Mitrelalter*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 1968, 26, s. 124-140.
- Świerk A., *Śląskie biblioteki do początku XVI wieku*, [w:] *Studia z dziejów kultury i ideologii ofiarowane E. Maleczyńskiej w 50. rocznicę pracy dydaktycznej i naukowej*, red. E. Heck, W. Korta, J. Leszczyński, Wrocław 1968, s. 79-89.
- Van Ette A., *Les Chanoines reguliers de Saint Augustin*, Cholet 1953.
- Vauchez A., *Duchowość średniowiecza*, tłum. H. Zaremska, Gdańsk 1996.
- Werszler R., *Architektura wnętrza biblioteki kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu na tle wydarzeń historycznych*, „Pro Libris” 2008, nr 3, s. 98-106.
- Wiszewski P., *Miejsce gospodarki w świecie według Ludolfa z Żagania: (na marginesie „Katalogu opatów żagańskich”)*, [w:] *Korzenie środkowoeuropejskiej i górnośląskiej kultury gospodarczej*, red. A. Barciak, Katowice 2003, s. 314-323.

- Wiszewski, P., *Zakonnicy i dworzanie- tradycje fundacji klasztorów w średniowiecznym dziejopisarstwie śląskim (XIII-XV w.)*, [w:] *Origines mundi, gentium et civitatum*, red. S. Rosik, P. Wiszewski, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 2001, t. 153, s. 179-198.
- Wojtyśka H.D., *Duchowość Kanoników Regularnych*, „Saeculum Christianum” 1996, t. 3, z. 1, s. 123-130.
- Wolnik F., *Liturgia w konwentach śląskich kanoników regularnych w średniowieczu. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*, red. K. Łatak, I. Makarczykova, Kraków 2008, s. 585-630.
- Wolnik F., *Liturgia Wielkiego Tygodnia w śląskich konwentach kanoników regularnych w średniowieczu*, „Rocznik Teologiczny Śląska Opolskiego” 2002, 22, s. 226-255.
- Wolnik F., *Piętnastowieczny kalendarz liturgiczny kanoników regularnych z Żagania*, [w:] *Crux Christi – spes nostra. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu biskupowi Janowi Kopcowi z okazji 60-lecia urodzin, 35-lecia prezbiteratu, 15-lecia sakry biskupiej i 25-lecia pracy naukowej*, red. K. Dola, N. Widok, Opole 2007, s. 339-356.
- Zientara B., *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 1975.
- Zumkeller A., *Sens i duch reguły św. Augustyna*, tłum. K. Grelewicz, Kraków 1994.

Zbigniew Witczak

STAN BADAŃ NAD KLASZTOREM KANONIKÓW REGULARNYCH W ŻAGANIU W ŚREDNIOWIECZU

Streszczenie. Opactwo klasztoru kanoników regularnych reguły świętego Augustyna w Żaganiu powstało w 1284 r. w wyniku translacji z opactwa, a przedtem prepozytury ufundowanej przez Henryka Brodatego z Nowogrodu Bobrzańskiego. Początkowo zakonnicy związani z klasztorem NMP na Piasku we Wrocławiu drugiej połowie XII w. uzyskali niezależność od macierzystej jednostki. Niektóre z aspektów działalności kanoników z Żagania zostało już w historiografii zbadane. Najlepiej poznaną osobą z tego konwentu jest autor kroniki klasztornej Ludolf. Dobrze znana jest historia i zasoby biblioteki klasztornej oraz zabudowań konwentu. Niestety wielu elementów z działalności i z życia kanoników żagańskich nie doczekało się jeszcze opracowania. Wiele wątków w dotychczasowych badaniach jedynie zasygnalizowano. Wiele potrzebuje świeższego spojrzenia. W literaturze dotyczącej działalności klasztorów kanoników regularnych znajdują się opactwa i prepozytury, które doczekały się szczegółowego opracowania, na przykład klasztor kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu czy też klasztor kanoników na Kazimierzu w Krakowie. W archiwach wrocławskich znajdują się liczne dokumenty, które są doskonałym materiałem do stworzenia monografii klasztoru żagańskiego od powstania w 1284 r. aż do sekularyzacji w 1810. Celem artykułu jest zaprezentowanie dotychczasowego stanu wiedzy i badań nad klasztorem kanoników regularnych w Żaganiu, co z pewnością zapewni dobry punkt początkowy do dalszych prac naukowych.

Słowa kluczowe: kanonicy regularni, stan badań, Żagań, średniowiecze, opactwo

THE STATE OF RESEARCH ON THE MONASTERY OF REGULAR CANONS
IN ŻAGAŃ IN THE MIDDLE AGES

Summary. This article deals with the state of the research on the monastery of the canons regular in Żagań. The monastery was founded in the 13th century by Henryk I „the Bearded” Prince Of Silesia and established in Nowogród Bobrzański. In 1284 it was relocated and transferred to Żagań, a much bigger city, what created a great opportunity for the development of abbey to increase its importance. Many other monasteries of canons have been elaborated, such as canons from Wrocław and Kraków. This proves how big interest historians took in this matter. Unfortunately, the full monograph of the monastery from Żagań does not exist. However, the documents kept in the archives in Wrocław enables to study the history of the abbey in greater details. Reviewing the state of the art on monastery in Żagań is a great starting point for in-depth studies of the history of the abbey.

Keywords: regular canons, Żagań, middle ages, the state of research, abbey